

ԳՐԻԳՈՐ ՊԵՏՐՈՍԻ
ՓԻՏԷՃԵԱՆ (1935-2019 թթ.)

Երաժշտագետ, Նի-Եորթ (ԱՄՆ)
Երանանի Կոմիտասի անուան պետական
կոնսերվատորիայի պատուոյ փրոֆեսոր

ՆԻԿՈՂՈՍ ԹԱՇՄԻՉԵԱՆԻ «ՍԱՅԵԱԹ-ՆՈՎԱՆ» ԳԻՐՔԸ

Սկիզբը տե՛ս
«Երաժշտական Հայաստան» ամսագրի
1 (56) 2019 համարում

Տակալին պատիժը չգործադրուած, քահանայական ձեռնադրութեան նախօրեակին, Սայեաթ-Նովա անգամ մը ես ետ ընդունուելու յոյսով, բողոքելով թագաւորին կ'ըսէ.

«Եկ մի՛ վիթ-ի. իմ արունըս թ-ասերով,
Թանգ առած իմ քու ահագին ծախսերով,
Դուն ինձ պահիր ատլասով ու թ-ասերով...
Մի՛վ կաբայում սրբվորութ-իւն չիմ ուզում»:

1759-ի վերջաւորութեան, քահանայ ձեռնադրուելէ յետոյ, որպէս Տէր Ստեփանոս կ'երթայ Պարսկաստանի Էնզելի նուահանգստային շրջանը քահանայագործելու: Սակայն, 1766ին Վրաստանի Զաքարայայի շրջանի հայաբնակ Կախօ աւանին մէջ գրչագրած՝ ձեռագիրէն կ'իմանանք, որ Վրաստան վերադարձած է. թէ՛ կերբ, չենք գիտեր:

Սայեաթ-Նովայի ընտանիքի մասին բնաւ տեղեկութիւն չկայ: Միայն յայտնի է, որ կինը՝ Մարմար մահացած է 1768ին, ետին ձգելով չորս անչափահաս զաւակներ՝ Օհան, Մելիքսէթ, Սառա եւ Մարիամ:

Մարմարի մահէն յետոյ, Տէր Ստեփանոս կը քաշուի Հաղբատի վանքը ու արեղայ դառնալով կը մնայ քսան հինգ տարի:

Այս շրջանին, վրացի Ի. Խելաշուիլի կրօնատորը Էջմիածնէն վերադարձին, երբ Հաղբատի վանքը կ'այցելէ, Սայեաթ-Նովա արեղան իր խուցը կը հրատիրէ զինք. միասին կը նախաճաշեն ու յարմար պահի մը, պատէն կախուած սազը ձեռք առնելով, ի զարմանս վրացի կրօնատորին կը կատարէ իր վերջին խաղերէն «Իմ խիղճ գըլուխ, քիզիդ էս ինչ պատահեց», ուր կը հանդիպինք հետեւեալ տողերուն.

«Թագաւորաց կամքով մէջլիս կանչուողիս,
Թաւաղներուց միճըրուող ու յարգուողիս,
Կարմիր կաբան արք ու փառքով հաքնողիս,
Աբիդայի սիւ քուրճը բաժին էլա.

.....
Յետոյ՝
«Բրինձ էի, գարի դառնալն ինչի՛ն էր,
Եիս աղանի, նուր լոր դառնալն ինչի՛ս էր.
Ասէք, կրունատուր դառնալն ինչի՛ն էր.
.....»

Ապշահար Խելաշուիլի չէր ալ հասկցած թէ՛ ինչո՞ւ Սայեաթ-Նովա Աստուծոյ փառք չի տար իր ներկայ վիճակին համար. այլ՝ կարօտով կը յիշէ մեղաւոր աշխարհի հետ ունեցած իր նախկին կապերը:

Վրացի կրօնատորը կ'ըսէ. - «Քանի որ աշխարհից հեռացաք, նուագելուց ու խաղերից ես ձեռք պիտի քաշէիք», «որ ականայ ուղղակի դպած կ'ըլլայ երգչի վիճակը սրտի ամենախոր վերքին» Կ'ըսէ Թահմիզեան:

Մեծ աշուղի կեանքին մնացեալ տարիները լռութեամբ կ'անցնին Հաղբատի վանքին մէջ:

ԺԹ դարուն, Սայեաթ-Նովայի մասին շարք մը առասպելատիպ գրոյցներ կը շրջին Թիֆլիսի մէջ, որոնց մասին իմանալու համար կը թելադրեմ, որ ուղղակի Թահմիզեանի գրքէն քաղէք զանոնք:

1795-ի աշնան սկիզբները Ադա-Մահմէդ Խան Ղաջար (1742-1797) Անդրկովկաս կ'արշաւէ պարսկական գերիշխանութիւնը վերականգնելու նպատակով: Գրաւելէ յետոյ Երեւանը, կ'արշաւէ Թիֆլիս: Սայեաթ-Նովա այս տագնապեցնող լուրը առնելով կը փութայ Թիֆլիս ու ապահովութեան համար իր զաւակները կ'ուղարկէ Մոզդուկ (հիւսիսային Կովկաս, որ այդ շրջանին Ռուսաստանի ապահովութիւնը կը վայելէր):

Ադա-Մահմէդ Խանի հեծելազորքը կը մտնէ Թիֆլիս: Կը սկսի կողոպտուն ու կոտորածը: Սայեաթ-Նովա հայերու հետ կ'ապաստանի բերդի տակի Ս. Գէորգ եկեղեցոյ մէջ: Երբ վայրագ զօրքերը կը հասնին եկեղեցի, ներս կը մտնեն, կը տեսնեն Սայեաթ-Նովան որ կ'աղօթէ. վրան կը յարձակին եւ կը պահանջեն որ դուրս գայ եկեղեցիէն եւ կրօնափոխ ըլլայ: Երբ Սայեաթ-Նովա կտրականապէս կը մերժէ, տեղն ու տեղը կը սպաննեն զինք 1795 Սեպտեմբերին:

Սայեաթ-Նովա հոգին կ'աւանդէ ըսելով. -
«Չրիմանամ քիլիսադան, դոնմանամ Իսադան»,
այսինքն՝ եկեղեցիէն չեմ ելլեր, Յիսուսը չեմ ուրանար:
Եւ վերջապէս, Թահմիզեան այս սքանչելի գլուխը կը վերջացնէ հետեւեալ պարբերութեամբ, զայն կապելու համար յաջորդ գլուխին:

Սակայն, մինչեւ վերջ հասկնալու համար Սայեաթ-Նովայի արուեստի ու գործունէութեան յարաբերութիւնը կեանքին, անհրաժեշտ է ծանօթանալ նրա գեղագիտական հաստատմքին, որն ունի նաեւ ինքնուրոյն ճանաչողական նշանակութիւն, ներկայացնելով արուեստի մասին հայկական փիլիսոփայական մտքի միջնադար-

«Երաժշտական Հայաստան» ամսագրի խմբագրական խորհրդի երաշխավորութեամբ՝ Ալիևա Աշոտի Փահլևանյանի ընդունմով է տպագրութեան 30.01.2020 թ. ներկայացրել է հեղինակը՝ 30.08.2017 թ.

րեան շրջանի վերին ու նոր ժամանակների սկիզբը:

ԳԼՈՒԽ 5. ԳԵՂԱԳԷՏԸ

Մեծ աշուղի Սայեաթ-Նովայի խաղերուն մէջ թաքնուած տուներէն, տարբեր բնոյթի խորիմաստ աստիճաններէն, այլաբանական ու պատկերաւոր արտայայտութիւններէն երեւան հանելով բանաստեղծ-երգիչին արուեստի ու իրականութեան հնարամիտ համաձուլումով հայեացքներու կոտ ամբողջութիւնը, դասաւորումը՝ «գիտակցուած համակարգ»ը, Թահմիզեան կը ներկայացնէ Սայեաթ-Նովան որպէս գեղագէտ արուեստագէտ:

Նախքան ներկայացնելը Սայեաթ-Նովայի գեղագիտական խոհերուն արգասիքը եղող այդ համակարգը, ան նկատել կու տայ ընթերցողին թէ՛ այդ համակարգի բաղադրիչ տարրերը յստակօրէն առնուած են հայկական միջնադարեան երաժշտագիտական հարցերու աւանդական շրջանակներէն, եւ սկսած նոր ժամանակներու յատուկ դրութիւններուն ձեւատրումն ու տարածումը:

Ապա, երաժշտագիտական հարցերու առընչութեամբ կը յիշէ երեք հեղինակներ՝ Թամպուրի Յարութիւն, Խաչատուր Էրզրումեցի եւ Գրիգոր Գապասազալեան, տալով անոնց երաժշտապատմական եւ գեղագիտական հայեացքները:

Այս բոլորէն յետոյ հեղինակը օրինակներով եւ բացատրութիւններով կու տայ Սայեաթ-Նովայի գեղագիտական գաղափարներուն համակարգը? Ես պիտի բաւարարուիմ նշելով միայն համակարգին մտքերը.-

- Աշուղին բնատուր ձիւրքը:
- Արուեստագէտին յատուկ ուսումն ու կրթութիւնը:
- Արուեստներն ու քերթողութիւնը հովանաւորող մեծ սուրբը, Փիրը՝ Մշոյ Սուլթան Ս. Կարապետը:
- Աշուղը որպէս սիրոյ երգիչ եւ իմաստութեան բաշխիչ:
- Երգը որպէս գեղեցիկի, գեղեցկութեան, գեղագիտութեան եւ բարոյագիտութեան գործօն:
- Գիտակցութիւնը բարիի եւ չարի գոյութեանց:
- Հակադիր երեւոյթներու շարքը:
- Աշուղական արուեստին կոչումը:
- Աշուղի առաքելութեան սիրոյն գոհաբերումը:
- Մարդկայինի ու համամարդկայինի ստորոգելիները շաղկապվող, անփոխարինելիօրէն անհրաժեշտ, մշտական օղակը՝ ազգայինի հարցը՝ ազգասիրութիւնը:

Թահմիզեան դիտել կու տայ, որ քննադատներ հարց ըրած են Սայեաթ-Նովայի լեզուի եւ ուղղագրութեան մակարդակը: Ուղղագրական սխալներն ու վրիպումները կ'ըսէ հեղինակը, հետեւանք են անոր աղքատ ծնողքի գաւակ ըլլալուն սչատճառաւ կանոնաւոր ու ամբողջական դպրոցական ուսում չստանալուն: Իսկ ինք ըլլալով Թիֆլիսահայ իր խաղերը գրած է այնպէս, ինչպէս լսած, արտասանած եւ խօսած է Թիֆլիսահայ բարբառը. աւելին, իր օրերուն տակաւին այդ բարբառը ոչ ուղղագրական կանոններու եւ ոչ ալ քերականական այլ երեսներու վրայ ուսումնասիրուած էր: Եւ Թահմիզեան այս կապակցութեամբ հետեւեալը ըսելով կը վերջացնէ սոյն գլուխը.-

«Չնայած դրան, հանճարեղ բանաստեղծ-երաժիշտն ընդհանուր առմամբ այնքան տաղանդաւոր կերպով, վարպետօրէն, գեղագէտի մօտեցումով, սիրով ու հմտութեամբ է կիրառել այն, որ Ախվերդեանի հրատարակած «Գուսանք»-ից յետոյ (1852 թ.), յիշեալ բարբառը կարող էր եւ արեւելահայ աշխարհաբարի հիմքը հանդիսացած լինել, եթէ ուշանար Խ. Աբովեանի «Վէրք Հասաստանի» դարակազմիկ վէպի լոյս աշխարհ գալը (1858 թ.)»:

ԳԼՈՒԽ 6. ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ

Այս գլուխով կը ծանօթանանք հանճարեղ աշուղի գրական գործերու բնոյթին ու էութեանը:

Թահմիզեան ցոյց կու տայ թէ ինչպէս Սայեաթ-Նովա ձեւերու, գոյներու, երանգներու, էլեւէջներու, յանգերու եւ կշռոյթներու կիրարկումներով իր ստեղծագործական վարպետութիւնը հասցուցած է կատարելութեան շնորհիւ յարատեւ եւ տքնաջան աշխատանքի, գիշերներ լուսցնող երկունքի, ապրումներով լեցուն երկար պահերու, հակառակ իր յանկարծաբանի անգուզական տաղանդին:

Աշուղին, բանաստեղծ-երաժիշտին ստեղծագործութիւնը ընթանալով միաժամանակ երկու գետիներու վրայ՝ գրական ու երաժշտական, կարեւորութիւնը աւելի դրականին կը տրուի, զայն ընդունելով որպէս ստեղծագործութեան հիմքը: Հետեւաբար, Սայեաթ-Նովայի ստեղծագործութիւնը քննելու ժամանակ պէտք է ծանօթանալ անոր որպէս բանաստեղծի, կ'ըսէ Թահմիզեան: Սակայն, տրուած ըլլալով որ ըստ բաւականին բանասիրական-գրականագիտական ուսումնասիրութիւններ կատարուած են այս գետն ի վրայ, ան անտեղի համարելով վկայակոչումներն ու կրկնութիւնները կատարուած աշխատանքներու արդիւնքներուն, անհրաժեշտ կը գտնէ սակայն, «Սայեաթ-Նովայի ոտանաւորները զննել, դեռեւս ոչ այնքան յստակ գիտակցուած մէկ հիմնահարցի դիտանկիւնից. այն է, հանճարեղ բանաստեղծի խորապէս քրիստոնէական աշխարհընկալումն ու բարոյականութիւնը...»:

Սայեաթ-Նովայի բանաստեղծութիւններէն մասնա-յատուկ տողեր, տուներ նշելով ցայտուն կերպով երեւան կը հանէ անոր փիլիսոփայական խորհրդածութիւնները զինք շրջապատող աշխարհին, մարդոց, անոնց ընթանումներուն, չարին ու բարիին, կրօնքին, քրիստոնէական իր հայեացքին ու հաւատքին, երկնայինին՝ բացարձակին հասնելու իր ճիգին՝ պայքարին, եւ վերջապէս ու մանաւանդ իր «ցիղ»ին՝ ազգին՝ ընտանիքին մասին:

ԳԼՈՒԽ 7. ԵՐԱԺԻՇՏԸ

Այս գլուխը էջ 117-174, արդարօրէն կը կազմէ ամենամեծ բաժինը, ուր հեղինակը մէկ բառ. «երաժիշտը» խորագրով, ընթերցողին մտասելեռումը կը հրաւիրէ Սայեաթ-Նովայի արուեստին, այս անգամ երաժշտական բաղադրիչին վրայ:

Սոյն գլուխն իր ընդգրկած նիւթի հարստութեան ու այլազանութեան պատճառաւ մասերու բաժնելով պիտի ներկայացնեն զայն:

Նվիրվում է Նիկողոս Թահմիզյանին

Ուրեմն, այս գլուխը բաժնած եմ հետեւեալ մասերուն.-

Ա) Սայեաթ-Նովայի խաղերուն հեղինակային պատկանելիութեան, հարազատութեան եւ վատերականութեան հարցերը — ստուգում ու եզրայանգում:

Բ) Սայեաթ-նովագիտութեան երաժշտական յեղաշրջման ուղիները:

Գ) Խաղերու մեղեդիներուն եւ հայերէն բանաստեղծութիւններուն զուգորդութեամբ գրական բնագրի բովանդակութեան եւ մեղեդիի յուզական բնոյթի համաձայնութեան երեսոյթին քննութիւնը:

Դ) Խաղերու ձեւակառուցման մէջ երաժշտական բաղադրիչի յատկացումը կարեւոր դերը:

Ե) Սայեաթ-Նովայի երաժշտական անհատական ոճը:

Ա. ՄԱՍ

Թահմիզեան այս մասով Սայեաթ-Նովայի հայերէն բանաստեղծութիւններու նախ բանատր աւանդութեամբ, իսկ աւելի ուշ, գրի առնուած եւ քանիցս հրատարակուած 30 մեղեդիական հեղինակային պատկանելիութեան հարցի լուծման համար կը դիմէ սայեաթ-նովագիտութեան մէջ ամենահեղինակաւոր անձերու գործերուն, ինչպէս նաեւ անձերուն:

Մեծ աշուղին հրապարակէն հեռանալէն ու մահէն յետոյ երգերէն մաս մը մոռացութեան մատնուած է, ուրիշ մաս մըն ներծծուած ժողովրդագիտական տարբեր խաղերու մէջ, իսկ մաս մըն ալ պահուած է ժողովրդի ծոցին մէջ, ինչպէս նաեւ կովկասահայ աշուղներու եւ մտատրական շրջանակներու մէջ:

«Գ. Ախվերդեանի կատարած մեծագործութիւնը կարեւոր նշանակութիւն ունենաւ Սայեաթ-Նովայի խաղերի եղանակների վերյիշման ու յարատեւման տեսակետից» կ'ըսէ Թահմիզեան:

Ղ. Աղայեանի բերած ծառայութիւնը, այս տեսակետէն մեծ է եղած: Անոր յիշողութիւնը իր ընտանեկան շրջապատի մէջ 1860-ական թուականներէն ի վեր երգուեր են Սայեաթ-Նովայի խաղերը: Իսկ աւելի ուշ, իր տան տարեցներէն գրի է առեր «Է» եւ «ՂԳ» խաղերը:

Յովհաննէս Թումանեան, ինք առանձին ճաշակով եւ ոգևորութեամբ կ'երգէ եղեր Սայեաթ-Նովայի խաղերը: Ան մեծ ձիգեր թափած է Սայեաթ-Նովայի խաղերը վերագտնելու եւ վերստին ժողովրդականացնելու համար: Թիֆլիս եղած ժամանակ «Հայ Գրողների Կովկասեան Ընկերութեան» հետ անդրկովկասեան աշուղներու մրցումներ կը կազմակերպէ, ուր տարբեր շրջաններու յայտնի աշուղներուն առիթ կը տրուի վերակոչելու հին խաղերը:

Այս շարժումը արձագանք գտնելով Թիֆլիսի եւ Երեւանի հայութեան մէջ ծերունիներուն վերյիշումներով կ'ընդլայնուին Սայեաթ-Նովայի խաղերու եղանակներու հաւաքումի ու ձայնագրումի հնարարութիւնները:

Այս գետնի վրայ երաժշտագէտ Մ. Աղայեան եւ երգիչ Շարա Տալեան, համաձայն Թահմիզեանի, կը դառնան ամենավատերական հաւաքողներն ու գրանցողները մեծ աշուղի խաղերուն:

Ապա, կը տեսնենք, թէ ինչպէս երկար տարիներու

հետապնդումներէ եւ տենդոտ աշխատանքներէ յետոյ, 1946-ին Մ. Աղայեան եւ Շարա Տալեան լոյս կ'ընծայեն սայեաթ-նովեան 22 խաղերու երգ-եղանակներէ բաղկացած պատկառելի ժողովածու մը: Սակայն գործը հոս կանգ չառնէր: 17 տարի ետք 1963-ին, որ յոբելինական տարի էր, կը վերահրատարակուի յիշեալ ժողովածուն, այս անգամ հարստացած հինգ նոր խաղերու երգ-եղանակներով, ընդամենը 27 խաղերով:

Այստեղ, փակագիծ մը բանալով, կ'ուզեմ ըսել հետեւեալը, որ ընթերցողը հետաքրքրական պիտի գտնէ, թէ ինչպէս խորհրդային վարչակարգի տակ վախով գիտական աշխատանքները յառաջ կը տարուէին: Իրաւ բանասէրը, գիտութեան սիրոյն, որոշ վտանգ դիմագրաւելով կ'արտայայտէր իր միտքը եւ կ'ըսէր ճշմարտութիւնը: Ասիկա հերոսութիւն էր: Եւ, որովհետեւ Շարա Տալեան Սայեաթ-Նովայի «Դուն էն գլխէն» խաղը 1913-ին Թիֆլիսի մէջ Նիկոլ Աղբալեանէն ստրված էր, եւ տրուած ըլլալով որ Ն. Աղբալեան առաջին անկախ Հայաստանի Հանրապետութեան խորհրդարանի անդամ էր եւ կրթական նախարար, ինչպէս նաեւ դաշնակցական, երբ 1969-ին Թահմիզեան «Սովետական Հայաստան» ամսագրին մէջ «Շարա Տալեան եւ հայ երգը» անունով յօդուածը կը ստորագրէր, որուն մէջ յիշուած էր Աղբալեանի անունը, տեսէք թէ Թահմիզեան ինչ կը գրէ այս մասին իր ծանօթագրութեան վերջաւորութեան.- «Թէ ես, եւ թէ մանուսանդ ամսագրիս յարգարժան խմբագրապետ Ս. Բայանդուրը մի քանի անհանգիստ օրեր ապրեցինք, այդ թուականին Ն. Աղբալեանի անունը հրապարակելու առթիւ, սակայն, բարեբախտաբար ամէն ինչ կարծես խաղաղ անցաւ»:

Թահմիզեան կ'ըսէ.- «Ընդամենը 27 անուն երգ-եղանակ, իսկ եթէ հաշուի առնենք Դ եւ Է խաղերի եղանակների «ծանր» տարբերակները եւս, ապա 29 մեղեդի»:

Մրանց մենք աւելացնում ենք մէկ միաւոր էլ «Դուն էն գլխէն» խաղի, Սպ. Մելիքեանի ձայնագրած «չափաւոր» ընթացքի տարբերակը, որով եղանակների ընդհանուր թուաքանակը հասնում է 30-ի»:

Բ. ՄԱՍ

Տեսական երաժշտագիտութեան մէջ Սայեաթ-Նովայի խաղերու վերլուծման բաւական աշխատանքներ կատարուած են: Անոնցմէ առաջին գիտնականը Գ. Ախվերդեան ատենին շեշտած է թէ Սայեաթ-Նովայէտք է տիրապետած ըլլար «Պարսից մայր ու երկրորդական եղանակներին», եւ Թահմիզեան կ'աւելցնէ ըսելով.- «չիմանալով անշուշտ, որ ինչպէս պարսկական, այնպէս էլ արաբական ու տաճկական ձայնեղանակներն իրենց նմանակներն ունեն հայկականներում եւ հակառակը: Ու այստեղ կը մէջբերէ ոչ միայն Կովկասի Վարդապետի հայկական ուր-ձայնի եւ պարսկական, արաբական ու տաճկական եղանակներու համեմատական տախտակը, այլ զայն կ'ամբողջացնէ տալով ուր դարձուածք ձայներն ու անոնց նմանակները եւս: Ահա տախտակները.

- ԱՁ. Առաջին ձայն = Հէֆտիլեահ
- ԱԿ. Առաջին կողմ = Սիկեահ
- ԲՁ. Երկրորդ ձայն = Հիսէլինի

- ԲԿ. Ասագ կողմն = Աճեմ
- ԳՁ. Երրորդ ձայն = Հիճագ
- ԳԿ. Վառ ձայն = Սապահ
- ԴՁ. Չորրորդ ձայն = Նեվ կամ Բավահան
- ԴԿ. Վերջ ձայն = Իուշար
- ԱՁ. դարձուածք = Նէշարուր, Նէշարուրէք
- ԱԿ. դարձուածք = Բուսէլիք
- ԲՁ. դարձուածք = Շէհնագ
- ԲԿ. դարձուածք = Ֆերահ, Ֆէզա, Աջէմ-աղլան
- ԳՁ. դարձուածք = Էլիջ,Բուզգալ
- ԳԿ. դարձուածք = Բէսթէնիզեար
- ԴՁ. դարձուածք = Սէդեսահ-հիզգամ
- ԴԿ. դարձուածք = Ռասա

Թահմիզեան այս տեսակետներով կու գայ ապա ապացոցանելու այն կարեւոր կէտը թէ՛ արդէն ԺԸ-րդ դար ու հայ երաժիշտները իրենց գիտական պաշարին մէջ ունէին այն բոլորը, որոնք յատուկ էին մերձարեւելեան երաժշտարուեստին: Եւ կու տայ հետեւեալ խիստ շահեկան բացատրականը.- «Եւ մասնատրապէս ձայնեղանակների (modes) կիրառութեան դէպքում հարցը բնաւ էլ այն չէ, թէ մի հայ, պարսիկ կամ թուրք երաժիշտ ինչպիսի անուանակոչութեան ձայնեղանակի հիման վրայ է երգում, այլ այն՝ թէ նա գործնականում ինչպէ՞ս է իրացնում այդ ձայնեղանակի արտայայտչական հնարատրութիւնները: Քանի որ նրանցից իւրաքանչիւրը դա անում է համաձայն իր ազգի, անմիջական շրջապատի ու տուեալ ժամանակի աւանդոյթներին, այլեւ իր անհատական ճաշակին»:

Գ. Այսպէստեանէ յետոյ Գ. Լեւոնեան կը խօսի այս հարցերու մասին: Թահմիզեան դիտել կու տայ, որ Գ. Լեւոնեան երաժիշտ չլլալով, պահանջուած ծանօթութիւնը չունենալով միջնադարեան հայ երաժշտագիտական տեսութեանց, Սայեաթ-Նովայի հայերէն խաղերու քննութեան կապակցութեամբ «պարսկական ձայնեղանակներու» հարցը առանել եւս կը սրէ: Եւ, հիմնուելով

վրացական աղբիւրի եւ յատկապէս այն պարագային վրայ, թէ երբ Հերակլ Բ. թագաւորի առջեւ կու գայ Սայեաթ-Նովա, պարսկական ձայնեղանակներուն վրացերէն բառեր յարմարեցնելով կ'երգէ, հեղինակը կ'աւելցնէ թէ այս պարագան կը պատկանի Սայեաթ-Նովայի վրացերէնով երգած խաղերուն, որոնցմէ ոչ մէկուն եղանակը յայտնաբերուած է տակաւին. ուստի ինչպէ՞ս կարելի կ'ըլլա համեմատել խօսքերը եղանակներուն հետ ու եզրակացութիւններու յանգիլ:

Գ. Լեւոնեան նոյնիսկ քայլ մը աւելի առաջ երթալով գանազան ուրուագիծերով ցոյց տուած է, թէ Սայեաթ-Նովայի հայերէն խաղերուն խօսքի երաժշտականութիւնը եւս ձեռք բերուած է պարսից դասական բանաստեղծներու գործածած շեշտադրութեան կիրառման միջոցով:

Թահմիզեան Ժ-րդ խաղին ձայնագրութիւնը բերելով կ'ապացուցանէ, որ նոյնպէս չէ ինչպէս Գ. Լեւոնեան կ'ըսէր. «Այդ խաղը բոլորովին տարբեր շեշտադրութիւններով ցոյց տուաւ մեր ժողովրդական երգերու եւ տաղային նմուշներու միջեւ նկատուող ընդհանրութիւնները»:

Ապա առնելով օրինակները, Թահմիզեան իւրաքանչիւրի մասին կու տայ շատ արժէքաւոր երաժշտութեան վերլուծական բացատրութիւններ:

Ապա, տալէ յետոյ Ա. Քոչարեանի կարգ մը շահեկան դիտումները, խաղերու կշռոյթի, ձեւի, շեշտադրութեան, ուժականութեան, կրկնակի, պարբերոյթի մասին, կ'անցնի խօսելու մեղեդիական «նուագաչափի» եւ «մուղամ»-ներու մասին, եւ բացատրականներ տալէ յետեւ կը շեշտէ, որ 1946-50-ական տարիներուն մեր արդի երաժշտագիտութեան մէջ, Սայեաթ-Նովայի հայերէն խաղերու եղանակներու ուսումնասիրութեան գծով կատարուող աշխատանքները կը դրուին լուրջ հիմքերու վրայ եւ կու տան շոշափելի արդիւնքներ:

Քանայի-քաներ. Սայեաթ-Նովա Ստեփանոս, Աննա, Թիֆլիս, աշուղական դպրոց, Նիկողոս Թահմիզեան, կեանքը և գործունեությունը, քահանայ, երգեր:

Ключевые слова: Саят-Нова, Степанос, Анна, Тифлис, ашугская школа, Никогос Тагмизян, жизнь и творчество, пастор, песни.

Keywords: : Sayat Nova, Stepanos, Anna, Tiflis, Ashug school, Nikoghos Tagmizyan, life and work, priest, king, songs.

Տեղեկություններ հեղինակի մասին տե՛ս՝ //Երաժշտական Հալիստան, 1 (56) 2019, էջ 87:

Сведения об авторе: см. // Музыкальная Армения, 1 (56) 2019, С. 87.

Information about the author: // Go to Musical Armenia, 1 (56) 2019, P. 88.

Резюме

Музыковед, почетный профессор ЕГК им. Комитаса **Григор Петросович Питеджян (Нью-Йорк, США)**. - «*Книга Никогоса Тагмизяна «Саят-Нова»*».

Автор - известный медиовед и знаток армянской церковной музыки - с любовью и досконально изучая книгу доктора искусствования, профессора ЕГК Никогоса Тагмизяна «Саят-Нова», по главам исследует и анализирует капитальный труд. Одновременно представляет и армянское гусано-ашугское искусство, вершиной которого до сих пор остается великий певец любви и прекрасной профессиональной народной музыки Саят-Нова. Оглавление книги Питеджян распределил по главам, данная статья состоит из 4-х глав (продолжение следует в следующем номере журнала). Автор представляет описательный метод анализа, в то же время характеризуя труд значительными выводами и оценивая как высокий вклад в армянское музыковедение.

Summary

Musicologist, Honorary Professor of YSC **Grigor Petros Pitedjian (New York, USA)**. - «*Book of Nikoghos Tahmizian "Sayat Nova"*».

The author is a well-known medievalist and expert of Armenian church music with love and thorough studies the book of PhD Doctor of Art, Professor of YSC Nikoghos Tahmizian "Sayat Nova", explores and analyzes major work in chapters. At the same time author presents Armenian Gusan-Ashug art at the top of which still remains the great singer of love and beautiful professional folk music Sayat Nova. All titles of contents in the book were distributed by Pitedjian into chapters and this article consists of 4 chapters in the journal and the continuation follows in the next issue. The author presents a descriptive method of analysis while also assessing significant conclusions characterizing the work as a high contribution to Armenian musicology.